

İBRÂHİM EFENDİ, Olanlar Şeyhi

savvufnâme). 1020'de (1611), yirmi yaşında iken Lâmekânî Hüseyin Efendi'nin mânevî işaretleriyle yazdığını bildirdiği eser şairin bu yaşta yüksek bir irfan seviyesine ulaştığını göstermektedir. On iki bölümden ve yaklaşık 1250 beyitten meydana gelen, tasavvuf ve bilhassa melâmât âdâbının anlatıldığı mesnevi tarzındaki eser genellikle divan nüshalarıyla aynı cilt içinde bulunur. 3. *Müfîd ü Muhtasar*. 1023 (1614) yılında telif edilen 1115 beyitlik eser, İbrâhim Efendi'nin diğer tarikatlarla münasebetlerini ortaya koyması bakımından önemlidir (Süleymaniye Ktp., Karaçebebîzâde Hüsâmeddin, nr. 354/2; İÜ Ktp., TY, nr. 698).

BİBLİYOGRAFYA :

Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi, *Müfîd ü Muhtasar*, Süleymaniye Ktp., Karaçebebîzâde Hüsâmeddin, nr. 354/2, vr. 91^a; a.mlf., *Vahdetnâme*, İÜ Ktp., TY, nr. 333, s. 2, 3; a.mlf., *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 333, s. 67-69; Sun'ullah Gaybî, *Sohbetnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3137, vr. 2^a, 3^a, 39^a; a.mlf., *Biatnâme*, Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa, nr. 222, s. 9; Mehmed Nazmî Efendi, *Hediyyetü'l-ihvân*, İÜ Ktp., TY, nr. 1604, vr. 122^a; Uşşâkizâde İbrâhim, *Zeyl-i Şekâik*, İÜ Ktp., TY, nr. 6191, vr. 398^a; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 81, s. 621; Mehmed Tefvik, *Mecmûa-i Terâcim*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 45^a; Müstakimzâde, *Hulâsa-i Hediyye*, İÜ Ktp., nr. 9686, vr. 194^a; a.mlf., *Risâle-i Melâmiyye-i Şüttâriyye*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 41^a; a.mlf., *Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 123^a; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 290-294; İzâhu'l-esrâr; İÜ Ktp., TY, nr. 4382, vr. 40^a, 43^a; Rıza Tefvik, *Etude sur la religion des Houroufis*, Leiden 1909, s. 277; Abdülbâkî [Gölpınarlı], *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul 1931, s. 90-113; TYDK, II, 374-377; Fevziye Abdullah Tansel, "Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi ve Devriyesi", *ACİFD*, XVII (1969), s. 187-199.

NİHAT AZAMAT

İBRÂHİM EFENDİ, Seyyid

(ö. 1197/1783)

Osmanlı şeyhülislâmı.

1113'te (1701) Şebinkarahisar'da doğdu. Ulemâdan Şarkıkarahisarlı (Şebinkarahisar) Kadı Osman b. Mehmed Efendi'nin oğludur. İlk öğreniminden sonra 1127'de (1715) İstanbul'a giderek amcasının oğlu Rumeli kazaskeri Zeynelâbidîn Efendi'nin yanına yerleşti ve kızı ile evlendi. Burada aklî ve naklî ilimleri tahsil etti ve 1130'da (1718) mülâzım oldu. Bu arada kazasker kâtibi Refî Efendi'den ta'lik yazı meşkederek icâzet aldı (Murâdî, I, 12; Müstakimzâde, s. 640).

1137'de (1725) Zeynelâbidîn Efendi'nin Mekke kadılığına tayin edilmesi üze-

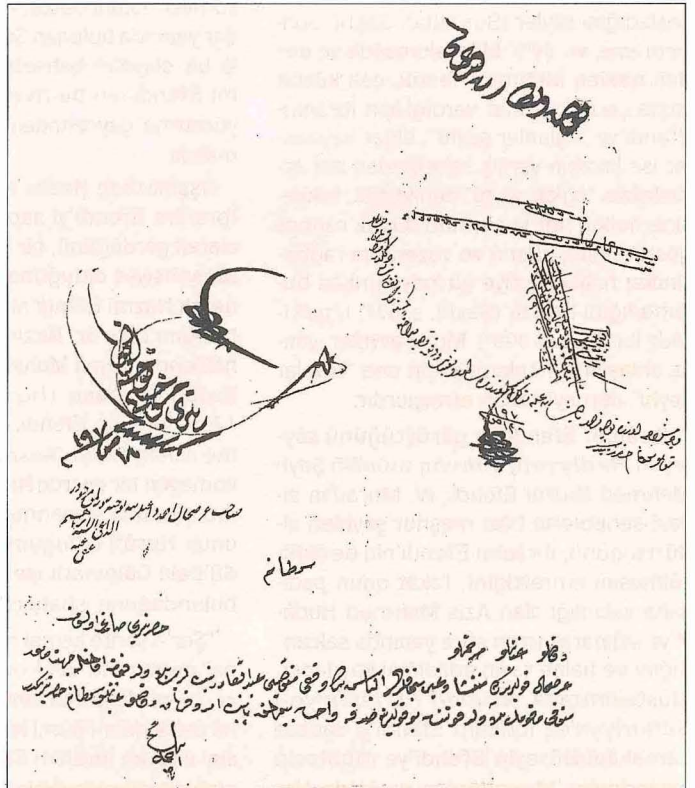
rine ona refakat etti, hac farızasını yerine getirdi ve Cidde nâibi oldu. İstanbul'a dönüşünde müderrisliğe yükseltildi (1143/1730-31). Çeşitli müderrisliklerde bulunduktan sonra 1168'de (1755) Selânik kadılığına getirildi. 1174'te (1760-61) Şam kadılığına tayin edildi ve Mekke pâyesini aldı. Murâdî, hastalığına rağmen Şam'daki vazifesine başladığını, babası Şam'ın Hanefî müftüsü olan Ali el-Murâdî ile yakınlık kurduğunu ve Şam Süleymaniye Medresesi'nde verdiği fıkıh derslerine katıldığını belirtir (*Silkü'd-dürr*, I, 12).

1 Receb 1181'de (23 Kasım 1767) İstanbul pâyesini alıp İstanbul kadısı olan İbrâhim Efendi, görev süresi dolduğunda nakîbüleşraf ve ardından Anadolu kazaskerliği pâyesine 1183'te (1769) ikinci defa İstanbul kadısı oldu. Bir yıl sonra bilfiil Anadolu kazaskerliğine getirildi. 1187'de (1773) ikinci defa olarak nakîbüleşraf olduktan sonra 1 Cemâziyelevvel 1190'da (18 Haziran 1776) Rumeli kazaskerliğine yükseltildi (Edib Mehmed Efendi, vr. 51^b, 53^a, 53^b; Mehmed Şem'î, s. 158). Bu vazifeden 1091'de (1777) azledildi ve reisülulemâ sıfatıyla anıldı. 1 Receb 1193'te (15 Temmuz 1779) ikinci defa olarak Rumeli kazaskerliğine getirildi ve 1194'te (1780) bu vazifeden ayrıldı (Edib Mehmed Efendi, vr. 51^b, 52^a). 4 Şevval 1196'da (12 Eylül 1782) şeyhülislâm oldu. Altı ay beş gün

bu makamda kaldı ve görevi sürerken 16 Cemâziyelâhîr 1197'de (19 Mayıs 1783) vefat etti. Sultanselim semtinde Beyceğiz'de kayınpederi Zeynelâbidîn Efendi'nin yanına defnedildi (Murâdî, I, 13; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 108).

İbrâhim Efendi'nin kısa süren şeyhülislâmlığı, Rusya'nın Kırım'ı ilhak maksadıyla işgale hazırlandığı ve bu amaçla Kırım'da karışıklıklar çıkardığı bir zamana rastlamış olmakla beraber hastalığı ve yaşlılığı sebebiyle bu konuda ciddi bir etkinlik gösterememiştir. Ancak nakîbüleşraf iken Kırım'la ilgili olarak Rus elçisiyle yapılan müzakerelere katıldığı bilinmektedir (Şem'dânîzâde, III, 46).

Kaynaklarda sakın mizaçlı, kendisine sorulmadan hiçbir işe karışmayan, ancak görüşlerinden istifade edilir bir âlim olduğu belirtilir. Kendisini yakından tanımış olan Murâdî, onun Şam'ın ileri gelen ulemâsıyla görüştüğünü ve bunlardan çok faydalandığını bizzat kendisine söylediğini yazar. Arap edebiyatına olan vukufuna da işaret edilmekte olup Arapça olarak yazdığı bir kasidesine *Silkü'd-dürr*'deki biyografisinin sonunda yer verilmiştir (I, 13). Kazaskerliği dönemine ait 1183 (1769) ve 1193-1194 (1779-1780) yıllarını içine alan mülâzemet kayıtlarını hâvi defterler Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde bulunmaktadır (RKR, nr. 132, 139).

Üzerinde
Seyyid
İbrâhim
Efendi'nin
tasdik
ve imzası
bulunan,
Menteşe
sancağındaki
İlyas Bey
Vakfı'na
mütevelli
tayiniyle
ilgili arzı
(BA, Cevdet-
Maarif,
nr. 5010)

BİBLİYOGRAFYA :

Tarik Defteri, İÜ Ktp., TY, nr. 8879, vr. 2^b; Çeşmizâde, *Târih* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1959, s. 68; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Ak-tepe), II, 110; III, 46; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 640; Murâdî, *Silkü'd-dürr*, I, 12-13; Edib Mehmed Efendi, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 3220, vr. 51^a, 51^b, 52^a, 53^a, 53^b; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 108; Cevdet, *Târih*, II, 178, 250-251; Mehmed Şem'î, *Esmâü't-tevârih*, İstanbul 1295, s. 158; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 449-550; *Sicill-i Osmânî*, I, 138; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 500; Danişmend, *Kronoloji*², V, 145.

MEHMET İPŞİRLİ

İBRÂHİM b. EŞTER

(إبراهيم بن العِشْتَر)

Ebû Nu'mân İbrâhîm b. Mâlik b. Hâris b. Abdiyegûs el-Eşter en-Nehaî (ö. 72/691)

Arap cengâver
ve kumandanlarından.

Neha' kabilesine bağlı Cisroğulları'na mensup olup Hz. Ali'nin kumandanlarından Mâlik b. Hâris el-Eşter'in oğludur. Bazı eserlerde, genç yaşta babasıyla birlikte Hz. Ali'nin tarafında Sıffin Savaşı'na katıldığı kaydedilmektedir. İbrâhîm b. Eşter'e kaynaklarda, Kerbelâ'nın intikamını almak isteyen Muhtâr es-Sekafî'nin faaliyetleriyle ilişkisi dolayısıyla yer verilmiştir. Muhtâr es-Sekafî Kûfe'de planlar yaparken bölge eşrafı ona cesareti ve zekâsı ile tanınan İbrâhîm b. Eşter'i saflarına alması gerektiğini söylediler. Muhtâr es-Sekafî de İbrâhîm'e haber göndererek kendisine katılmasını teklif ettiyse de İbrâhîm için idaresini bizzat üzerine almak istediğini bildirince davet sonuçsuz kaldı. Daha sonra Muhtâr bir heyetle birlikte İbrâhîm'in evine giderek kendisine Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye'den bir mektup getirdiğini söyledi. Bazı kaynaklara göre "Muhammed el-Mehdî'den İbrâhîm el-Eşter'e" (meselâ bk. Taberî, II, 611), bazılarına göre ise "Muhammed b. Ali'den İbrâhîm b. Eşter'e" (meselâ bk. Dîneverî, s. 289) diye başlayan mektupta Ehl-i beyt'in kanını dava etmek ve intikamını almak üzere gönderilen Muhtâr'a yardım etmesi isteniyordu. İlk rivayeti doğru kabul edenler İbrâhîm'in, daha önce Muhammed b. Hanefiyye ile mektuplaştığını, ancak hiçbir zaman onun kendisini mehdî olarak takdim etmediğini söyleyerek, ikinci rivayeti benimseyenler de başka karinelere yola çıkarak mektubun ona ait olup olmadığı konusunda tereddüt gösterdiği görüşündedir. Âmir eş-Şa'bî hariç orada bulunanların hepsi

mektubun Muhammed b. Hanefiyye tarafından yazıldığına şahitlik ettiği, İbrâhîm'in bunların isimlerini bir kâğıda yazarak kendilerine imzalattıktan sonra Muhtâr es-Sekafî'nin saflarına katıldığı belirtilmektedir. Muhtâr es-Sekafî ile İbrâhîm b. Eşter, 14 Rebîülevvel 66 (19 Ekim 685) tarihinde Hz. Hüseyin'in intikamını almak ve Kûfe'yi ele geçirmek üzere ayaklanmaya karar verdiler. Ancak İbrâhîm'in karşılaştığı bir olay yüzünden bir kişiyi öldürmek zorunda kalması üzerine bir gün önce başlayan, bu arada halktan da büyük destek gören isyan başarıyla sonuçlandı ve Kûfe ele geçirildi.

Muhtâr es-Sekafî Kûfe'de hâkimiyetini güçlendirmeye çalışırken onun Musul valisi olan Abdurrahman b. Saîd, Emevî kumandanlarından Ubeydullah b. Ziyâd'ın bölgeye geldiğini, bu yüzden Tikrit'e çekilmek zorunda kaldığını bildirdi. Ubeydullah, Muhtâr es-Sekafî'nin Yezid b. Enes kumandasında Musul'a gönderdiği kuvvetleri bozguna uğrattı (10-11 Zilhicce 66 / 8-9 Temmuz 686) Muhtâr es-Sekafî, İbrâhîm b. Eşter kumandasında bir orduyu Ubeydullah b. Ziyâd'ın üzerine gönderdi. Ancak onun şehirden ayrılmasını fırsat bilen Kûfeliler ayaklanma girişiminde bulunduğundan İbrâhîm'i geri çağırdı. İbrâhîm isyanı bastırdıktan (24 Zilhicce 66 / 22 Temmuz 686) sonra tekrar Ubeydullah'ın üzerine yürüdü. Hâzir ırmağı kıyısında geçen çetin savaşta İbrâhîm'in mahareti sayesinde kesin bir zafere ulaşıldı; başta Ubeydullah b. Ziyâd ve Husayn b. Nümeyr olmak üzere birçok kişi öldürüldü (9 Muharrem 67 / 5 Ağustos 686). Bu başarılarından sonra Muhtâr es-Sekafî giderek kendi başına hareket etmeye başlayınca İbrâhîm'in ondan ayrılarak Cezîre'deki bazı bölgeleri hükmü altına aldığı rivayet edilmektedir. Ramazan 67'de (Nisan 687) Muhtâr es-Sekafî'yi öldüren Abdullâh b. Zübeyr'in kardeşi Mus'ab İbrâhîm'e, idaresi altına girdiği takdirde başta Suriye olmak üzere fethedeceği yerlere bizzat sahip olacağını bildirdi. Öte yandan Halife Abdülmelik de ona bir mektup göndererek kendisine biat etmesi durumunda Irak'ı tamamen ona vereceğini söyledi. Ancak İbrâhîm, Mus'ab'ın saflarına katıldı. Daha sonra Mus'ab b. Zübeyr'in Basra'daki Hâricîler'e (Ezrakiler) karşı harekete geçmesiyle onların Kûfe taraflarında katliama kalkışmaları üzerine İbrâhîm b. Eşter, Mus'ab'dan Ezrakiler'le mücadeleye memur edilmesini istedi; fakat diğer kabile reislerinin muhafetiyeli karşılaştı. Mus'ab da bu görevi

Musul'a gönderdiği Mühelleb b. Ebû Sufre'ye verdi; İbrâhîm'i de onun yerine Musul'a tayin etti. Ardından beraberindeki kuvvetlerle birlikte Emevîler'e karşı mücadeleye başlayan İbrâhîm Halife Abdülmelik'in ordu ile karşılaştı. Deyrûlcâselik civarında cereyan eden savaşta İbrâhîm'in daha savaşın başında öldürülmesi (Cemâziyelevvel 72 / Ekim 691) Mus'ab b. Zübeyr'in mağlûbiyetini hazırladı. İbrâhîm b. Eşter, bazı kaynaklarda Kûfeli muhaddis ve fakih Ebû İmrân İbrâhîm b. Yezid b. Kays en-Nehaî ile karıştırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 99-226; Belâzürî, *En-sâb*, V, 247-252; Dîneverî, *el-Ahbarü't-tuvâl*, s. 288-289; Müberrred, *el-Kâmil* (nşr. M. Ahmed ed-Dâîf), Beyrut 1413, s. 579, 1194-1196; Taberî, *Târih* (de Goeje), II, 607-749; Mes'ûdî, *el-Tenbih*, s. 286; a.mlf., *Mürûcû'z-zeheb*, III, 105-106; Bağdâdî, *el-Farâk* (Abdülhamîd), s. 43-46; Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihâl*, Beyrut 1993, s. 145; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 214-240, 257-266; Zehebî, *el-İber*, I, 73; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 35; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 74, 79; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Suku* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 88, 93; a.mlf., *İslâmiyet'in İlk Devrinde Dini Siyasî Muhalefet Partileri* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1989, s. 55-58, 125-128, 134-138, 141, 152; E. Ruhi Fiğlalı, *İlmâmiyye Şîası*, Ankara 1984, s. 135-140; Hasan Onat, *Emevîler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, Ankara 1993, s. 99-109; "İbrâhîm b. al-Aştar", *El²* (İng.), III, 987; Abdülmemir Abd Diksun, "İbrâhîm b. el-Eşter", *Mevsû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 71-72; Muhammed Hüseyin el-Hâirî, *Dâ'iretü'l-ma'ârifü's-Şî'iyyetü'l-âmmeh*, Beyrut 1413/1993, II, 130-134.

HASAN ONAT

İBRÂHİM GÜLŞENİ

(ö. 940/1534)

Halvetiyye-Gülşeniyye tarikatının
kurucusu, şair.

Âmid'de (Diyarbakır) dünyaya geldi. Azerbaycan'ın Berdea (Barda) şehrinde doğduğu ileri sürülmekteyse de (M. Ali Terbiyet, s. 318) babasının Âmidî nisbesini taşıması ve türbesinin Diyarbakır'da bulunması (Ali Emîrî, vr. 16^a) bu iddianın doğru olmadığını göstermektedir. Hayatı hakkında bilinenler, geniş ölçüde oğlu Ahmed Hayâlî'nin halifesi Muhyî-i Gülşenî'nin *Menâkib-ı İbrâhîm Gülşenî* adlı eserine dayanmaktadır. Ancak Muhyî onun nerede doğduğuna dair bilgi vermemiştir. İbrâhîm Gülşenî'nin doğum tarihi de tartışmalıdır. Muhyî, onun 940'ta (1534) vefat ettiğinde 114 yaşında olduğunu söyler. Bu durumda 826'da (1423) doğmuş olmalıdır. Yine Muhyî'nin verdiği bilgiye göre babası Muhammed Âmi-